

HUMAN DEVELOPMENT INDEX AND WOMEN'S EMPLOYMENT RELATIONSHIP: AN ECONOMETRIC ANALYSIS

DOI: 10.17261/Pressacademia.2016116532

Ibrahim Ozmen¹

¹Necmettin Erbakan University. ibrahimozmen08@gmail.com

ABSTRACT

The term of inequality has great importance on integrating women concept into socio-economic life in different cultures that has been addressed differently. Societal Gender Equality is one of the most controversial issues, and this study examines the origin of this concept. Also, the study seeks an answer for whether there is a relationship between the status of women in business life and Turkey's Human Development Index regarding possible economic policies to be created. In the analysis, the years between 1990 and 2010 have been investigated, and ADF stationary test, casualty and least square method are used. As a result, a meaningful relation has been found between human development index and the employment rate of women. Moreover, the hypothesis that claims human development index is a result of women employment is accepted.

Keywords: Gender equality, Human Development Index, employment of women.

JEL Classification: J16, J71, C22

İNSANİ GELİŞİM ENDEKSİ VE KADIN İSTİHDAMI İLİŞKİSİ: EKONOMETRİK BİR ANALİZ

ÖZET

Eşitsizlik kavramı farklı kültürlerde farklı konumda ele alınan kadın konseptinin sosyo-ekonomik hayata entegre olması açısından önemlidir. 21 yüzyılda üzerinde en çok tartışılan kavramlardan birisi olan Toplumsal Cinsiyet Eşitliği kavramı etrafında şekillendirilen bu çalışma öncelikli olarak söz konusu kavramın tarihsel kökenlerini irdelemiştir. Ayrıca bu çalışma uygulanacak ekonomi politikaları açısından öngörü oluşturabilmesi için 1990-2010 dönemine ilişkin Türkiye'de insani gelişim endeksi ile kadının çalışma hayatındaki yeri arasında bir ilişkinin olup-olmadığını test etme amacını taşımaktadır. Çalışmada ADF durağanlık testleri ile nedensellik ve EKK yönteminden yararlanılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre oluşturulan modellerden sadece insani gelişim endeksi ile kadın istihdam oranları arasında anlamlı bir regresyon ilişkisi tespit edilmiştir. Ayrıca bu iki değişken arasındaki nedensellik ilişkisinde kadın istihdamı, insani gelişim endeksinin nedenidir, şeklinde öne sürülen hipotez kabul edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal cinsiyet eşitliği, İnsani Gelişim Endeksi, kadın istihdamı.

JEL Sınıflandırması: J16,J71,C22

1. GİRİŞ

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde cinsiyet temelli eşitsizlikler, kalkınma anlamında önemini koruyan ve pek çok sorunu bünyesinde barındıran bir konudur. Pek çok toplumda kadınlar, gerçek anlamda hayatın ortasında yer almakta, toplumsal ve kültürel farklılıklar kadına bakışı ve değer yargılarını farklı şekillerde ortaya koymaktadırlar. Bu bağlamda hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde kadınlara yönelik her türlü eşitsizliğe yol açan çok sayıda sebebin varlığı kabul edilmektedir. Temel argüman birçok ülkede kadınların erkeklerden fiziksel anlamda zayıf olduğudur. Diğer bir husus ise farklı din ve kültürlerde kadının sosyal anlamdaki rolünün çeşitli önyargılar barındırmasıdır. Öte yandan gelenekler dolayısıyla kadına aile içinde verilen rol, onun sosyal alanlarda konumunun görece daha düşük olmasına neden olmuştur. Tarihsel seyir incelendiğinde toplumsal süreçlerde kadın toplayıcı olarak avcı erkeğin yardımcısı konumunda olmuş, yerleşik hayatta evin temel gereksinimlerini karşılayan role bürünmüş, özellikle klasik devlet örgütlenme biçimlerinde savaşı erkeğin savaş sırasında hanelerinden uzak olmaları sebebiyle daha fazla sorumluluk almıştır.

Avrupa’da kadının sosyal hayata katılması Sanayi Devriminden itibaren başlamıştır. Sanayi Devrimi ile birlikte sosyal, hukuki ve siyasi katılım hakları elde edilmeye başlanmış, ancak kas gücüne olan ihtiyaçtan dolayı üretimdeki katılımı görece daha az olmuştur. Günümüzde kadın eşitliği pek çok alanda hukuki olarak sağlanmış olmakla birlikte günlük hayata yönelik çok sayıda sorun içermektedir. Öyle anlaşılıyor ki toplumsal ihtiyaçları ve tedariki şekillendiren ekonomik sistemler bu konu ile yakından ilgi olup, sorunların çözümünde ideolojik etkenlerle beraber üretim biçimleri de yer almaktadır.

Günümüzün kapitalist üretim biçimi kadına verdiği rol anlamında ister ucuz işgücü açısından değerlendirsin isterse kadının toplumsal hayata katılması açısından değerlendirsin nihai anlamda kadınlara yönelik hem Batı Avrupa ülkelerinde hem de diğer gelişmekte olan ülkelerde eşitsizlikleri konu alan önemli çalışmalar yer almaktadır. Bu çalışmalar temel olarak *Radikal Feminizm* ve *Post-Modern Feminist* akımlardan ortaya çıkan kavramsal çerçevede değerlendirilebilir.

Toplumsal cinsiyet kavramı feminist düşünce ile yakından alakalı olup bu felsefenin ortaya çıkışında oldukça etkin bir rol üstlenmiştir. Farklı akademik geleneklerden esinlenen feministler, vurguladıkları alanlar ve yoğunlaştıkları konular itibarıyla feminizmi farklı sınıflandırmaktadırlar. Kimileri piyasa taraftarları ile piyasa karşıtları şeklinde genel bir ayırmadan söz ederken, kimileri daha farklı sınıflandırmalar getirmektedirler. Bu farklı sınıflandırmalara örnek olarak Almond (2000) temel feminist akımları altı¹ başlıkta toplarken Fellmeth (2000) ise temelde yedi çeşit² feminizmin olduğunu belirtmektedir. Bu bölümde Fellmeth (2000)’in yaklaşımından hareketle kimi feminizm çeşitlerine kısaca yer verilecektir. İlk olarak yer verilecek liberal feminizm; Mary Wollstonecraft (1759-1797), Harriet Taylor Mill (1807-1858), Elizabeth Cady Stanton (1815-1902) gibi düşünürler ile 18. ve 19. yüzyılın uzun tarihinde kadın haklarını liberal felsefi anlayış temelinde ele almışlardır. Bireyin önemini ve özerkliği temel düşüncesini içeren liberalizm değerleri, temel olarak 17. yüzyılda geliştirilmiş olup, Avrupa’da eşitsizliğe dayanan feodal yapısal değerlere karşı çıkan kapitalizmin gelişmesiyle ortaya çıkmıştır (Ataman, 2009). Kadına eşit haklar hareketi, özellikle de oy hakkı mücadelesi temel olarak liberal düşünceye dayanmaktadır. Bu bağlamda Conway (2000) durumu şu şekilde özetlemektedir: “Erkeklerle aynı medeni, ekonomik ve siyasi haklar verilmekte olmasına rağmen, kadınların maruz kalmaya devam ettikleri bu şekil bir ayrımcılığı ortadan kaldırmak için piyasanın kısıtlanmasının gerekli veya arzu edilir bir şey olup olmadığı kanısı hâkimdir”. “...Yaygın bir şekilde sürmekte olan geleneksel cinsiyet rollerinin varlığının ve bunun onaylanmasının, kadınların ev dışı hayata katılmalarındaki fırsat eşitliğinin reddedilmeye devam edilmesinin kendiliğinden bir parçasını oluşturup oluşturmadığı ya da buna katkıda bulunup bulunmadığıdır”. Bu yaklaşım özünde sosyolojik yaklaşımla ele alınan kadın konseptinin liberal ekonomik modele entegrasyonunun kuramsallaştırma zemininin de yaşanan sorunları yansıtmaktadır.

Tüm bu bilgiler ışığında liberal feminizmde kadının yaşamında biyolojik etmenlerin rolünün asgarileştirilmesi gerektiği vurgusu yapılır ve Liberal feminizm, kadının özgürleşmesini, egemen olan erkeğin tanımladığı çalışma yaşamına kadınların katılmasında görmüştür.

¹Muhafazakar feministler, liberalist feministler, sosyalist feministler ve lezbiyen feministler.

²Liberal, radikal, sosyalist, Marksist, varoluşçu, psiko-analitik ve post modern feminizm.

Liberal feminizm ardından yer verilecek görüş tarihsel olarak bir kopuşu da ifade etmektedir. Marksist feministlere göre kadın kamusal üretimden dışlandığı için ezilmektedir. Sınıfsız bir toplumun en iyi toplum olduğu tezine dayanan Marksizm, cinsiyeti ayrı bir kategori olarak ele almamaktadır. Kadınların baskı altında bulunmasını evli çiftler arasındaki ilişkilerin değil, yapısal sorunların bir sonucu olarak görmektedir. Temel olarak Marks'ın sömürü ve yabancılaşma teorilerinde kullandığı metot, türlerin yaşamı ve toplumsal yaşamın kapitalist yabancılaşma şekilleri arasındaki gerginliğin ortaya çıkarılması, feminist çalışmalara ilham vermiştir (Eisenstein, 1999:197-199). Geleneksel Marksist düşüncede, Marks'tan ziyade Engels kadınların durumuna ışık tutan yazılar yazmıştır. Temel argüman kapitalist sistemde var olan sömürünün erkek üzerinde ücret köleliği yarattığı ve aile kurumunun kadının evdeki rolü ile de kadının ev köleliği şeklinde bir forma dönüştüğüdür. Dolayısıyla, ezilen sınıfın baskıdan kurtulması, aynı zamanda kadının da ayrımcılıktan ve sömürüden kurtulması demektir. Bu bağlamda Marksist yaklaşımda; kadınların proletaryanın kapitalizmi yok etmek için verdiği savaşın bir parçası olduğu konusunda fikir birliği vardır (İmançer, 2002: 156).

Eğer kadınlar kapitalist sistem içerisinde kurtuluş veya iyileşme için reform istiyorlarsa, temel de bu olanaksızdır. Çünkü cinsiyetçilik kapitalist sistemde burjuva sınıfı için düşük iş gücü olarak oldukça işlevseldir. Bu bağlamda Marksist feministlere göre düşünceler ve politik programlar erkek ya da dışı olamazlar.

Toplumda rekabet eden güçler, erkek ya da dışı değil, toplumda yer alış biçimlerine göre gerici, reformcu ya da devrimci olabilirler. 1970'li yıllardan bu yana Marksist feministler ve Radikal Feministler birbirlerine oldukça yakın durmuşlardır. Hem Marksistler hem de Radikal Feministler sosyal ilişkilerde radikal bir değişim arayışı içindedirler ve kendilerinin siyasal olarak sol kanatta olduklarını kabul etmektedirler.

Kadın hareketinin günümüzdeki safhasında radikal feminizmin güçlü bir etkisi vardır ve birçok açıdan yaygın düşünce ve konular radikal feminizm argümanına dayanmaktadır. Liberal feminizmin pragmatik yaklaşımına zıt olarak toplumu yeniden biçimlendirmeyi ve kurumlarını da yeniden yapılandırmayı hedeflemektedir. Modern feminizm için ana teoriyi sağlayan radikaller toplumsal fabrika içinde işlenen kadının, toplumdaki yardımcı rolünün, toplumun devrimci yenilenmesi olmaksızın değişmeyeceğini savunmaktadırlar. Erkek hâkimiyetini yansıtan hiyerarşik ve geleneksel iktidar-güç ilişkisinin yerine siyasette ve örgütlenmede hiyerarşik olmayan ve otoriterizm karşıtı yaklaşımları getirmeye çalışmaktadırlar. Feminizmin bu güncel aşamasında üzerinde durulan asıl husus kadınının sömürülmesinin kökenlerine inmek ve kadının ezilme biçimlerini analiz etmektir. Gayle Rubin tarafından yapılan popüler bir tanımlamaya göre, cinsiyet/toplumsal cinsiyet sistemi, toplumun biyolojik cinsiyetini insan faaliyetinin ürününe dönüştürme amaçlı bir dizi düzenlemedir. Bunun anlamı, mevcut toplum; erkek ve kadının fiziği (cinsiyet) üzerine belirli doğruları kullanarak, erkeğin nasıl bir erkek, kadının ise nasıl bir kadın olması gerektiği üzerine erkeği güçlendirecek ve kadını güçsüzleştirecek bir dizi eril, kadınsal kimlik ve davranışlar (toplumsal cinsiyet) inşa etmektedir.

Radikal feminizmde yer verilen aile kavramı kuramsal olarak Marksizm'in 'burjuva devleti' kavramı içindeki 'aile' eleştirisine oldukça yakındır. Aile, ataerki düzen içinde kadınları erkeklere hizmet etmeye ve bunun hizmet etme rolünü kabul etmeye şartlandıran erkek egemen ideolojinin yeniden üretilmesini sağlayan kurum olarak görülmektedir. Bu nedenle aile kurumunu radikal feministler reddetmektedirler (İmançer, 2002:198). Onlara göre kadının kurtuluşu için hem kapitalizm hem de patriyarkinin tamamen ortadan kaldırılması gerekmektedir (Demir, 1997: 64-65). Bu noktada farklı bir görüş ise kadının olumsuz durumunun belirleyicisi, ekonomik veya tarihsel sınıf yapısından kaynaklanmadığı ve sorunun biyolojik örgütlenme ve gerçeklerden kaynaklandığı yönündedir (Eisenstein, 1999: 202).

Diğer önemli feminizm çeşidi ise post-modern feminizmdir. Feminizm ile post-modernizmi sentezleyen post-modern feministler, temel olarak 17. yüzyıldan bu yana modern bilim anlayışında, erkeğin bilim ve akılı temsil ettiği, kadının ise duygu ve mantıksızlığı çağırıştırdığı iddiasını veri kabul eden "erkek" merkezli bir bilim anlayışının olduğunu ileri sürmektedir. Bu anlamda kadın bilimsel bilginin üretilmesinde devre dışı bırakılmıştır ve yeni bilimsel anlayışta kadına ihtiyaç vardır (Tikcner, 1999: 46). Evrensel doğruların varlığını reddeden post-modern yaklaşımlara göre, bir kişinin muhtelif/farklı kimlikleri tarihsel olarak ortaya çıkan toplumsal ortamlar içinde sürekli bir yapılanma ve yeniden yapılanma sürecinden geçmektedir. Buna göre "kadınlar" da tekdüze kategori değildir ve bütün kadınları karakterize eden "zorunlu bileşenler" söz konusu olamaz (Tessler ve Warriner, 1997: 253; Lurie vd., 2001). Post-modernizm, sınırları belirli bir bütüncül yaklaşım sunmak yerine modernizmin yanlışlarını göstermeye dayalı olarak geliştirildiği için post-modern bir feminizm de ağırlıklı olarak

aynı yönelimi gerçekleştirmektedir. Bu özelliğinden dolayı akım, modern feminist akımlar gibi bütün kadınları içine alacak nitelikte genel ve kadının kurtuluşunu öngören teorik veya somut öneriler geliştiren bir yaklaşım değildir (Demir, 1997: 130). Bu durum özellikle Batılı feministlere eleştirilerde ileri sürülmüş, özellikle ABD’li feministlerin dünyanın geri kalanını göz önünde bulundurmadan kuramlar geliştirdiklerini ve kavramsallaşmaya neden oldukları dile getirilmiştir. Dolayısıyla durum farklı bileşenlerden oluşabilecektir ve genellemeler oldukça geçersizdir (Goldstein, 1999: 134).

Bu çalışmada kadın istihdam göstergeleri ile insani gelişme indeksi arasındaki ilişkilerin analiz edilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda, Toplumsal Cinsiyet kavramına yönelik teorik yaklaşımın temellerine yer verilerek, oluşturulan çerçeveye eleştirel bakış açısına dair yaklaşımlar ortaya konulmuştur. Ayrıca Toplumsal Cinsiyet eşitliğine yönelik olarak Türkiye özelinde Kadın İstihdamı ile İnsani Gelişim Endeksi arasındaki ilişkiler ekonometrik yöntemlerle analiz edilmiştir.

2. LITERATURE İNCELEMESİ

Toplumsal cinsiyet kavramı kadın-erkek eşitliği kavramsal çerçevesinde değerlendirildiğinde kadınlık ve erkekliğin toplumsal ve kültürel olarak inşa edilen bir olgu olduğu, öğrenilen veya öğretilen birer kalıp şeklinde form sergiledikleri ileri sürülmektedir. Bu kalıpların cinsler arasında sadece farklılaşma değil, aynı zamanda toplum içerisindeki davranışlarda kimlerin nerede ve nasıl duracağı ve aynı zamanda güç kaynaklarının da paylaşımını belirlediği vurgulanmaktadır. Toplumsal cinsiyet kavramını sosyoloji biliminde ilk kullanan Ann Oakley’dir. Oakley’e göre ‘cinsiyet’ (sex) biyolojik erkek-kadın ayrımını anlatırken, ‘toplumsal cinsiyet’ (gender) erkeklik ve kadınlık arasındaki buna paralel ve toplumsal bakımdan eşitsiz bölünmeye gönderme yapmaktadır (Marshall, 1998: 98). Farklı görüşe göre cinsiyet ile toplumsal cinsiyet kavramı arasındaki ayrım kadınların erkeklerin egemenliği altındaki ikincil konumunu kadınların anatomilerine dayandırarak açıklayan genel kaniyla baş etmek amacıyla ortaya konulmuştur (Bhasin, 2003: 1).

Özetle İngilizcede cinsiyet için ‘sex’, toplumsal cinsiyet içinse ‘gender’ kelimeleri kullanılmaktadır. 1970 yılından itibaren literatürde yer alan toplumsal cinsiyet kavramı, kadın ve erkek arasındaki farklılığın biyolojik unsurlar yanında toplumsal ve kültürel olarak oluşturulduğunun önemine vurgu yapmaktadır (Pilcher ve Whelehan, 2004: 56; Kirman, 2004: 231). Kavramsal olarak Türkçede de bu şekilde bir ayrım gözetilmiş, özellikle kadınlara yönelik yapılan çalışmalarda cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları kullanılmıştır. Bu alanda yapılan çalışmaların artması cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramı arasındaki ayrımın geçerli bir şekilde yapılmasını sağlamıştır (Dökmen, 2004: 2-3).

Kavramsal açıdan cinsiyet, kadın ve erkek olmanın biyolojik ve fizyolojik yönünü isimlendirmekte, toplumsal cinsiyet ise toplumun kadın ve erkekten beklentilerini ifade etmektedir. Bu ayrıma göre toplumsal cinsiyet, kültürel değerlere, zamana ve mekana göre değişiklikler gösterecektir (Outhwaite, 2003: 252). Bu anlamda toplumsal cinsiyet rolünün biyolojik kökeni yoktur, cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasındaki bağlantılar gerçekte hiç ‘doğal’ değildir şeklinde açıklanmaktadır (Bhasin, 2003: 2). Bu tanımlama post-modern feminist tanımlamanın özünü oluşturmaktadır. Soyun sürdürülmesinde kadın ve erkeğin üstlendiği rollere göre biçimlenen cinsiyet rolleri, kadın ile erkek arasında farklılıkları gündeme getirmiş, kadın- erkek biyolojilerinin değil toplumsallaşmanın ürünü olarak görünen bir bakış açısıyla kavramsallaştırılmıştır (Marshall, 1998: 98).

Toplumsal cinsiyet ilişkileri ekonomik, sosyal ve politik pratiğin cinsiyet çerçevesinde yapılandırılmasıdır (Alkan, 2005: 23). Toplumsal cinsiyet ilişkileri temel olarak cinsiyetler arasındaki hiyerarşik bir ilişkiye dayanmakta olup, söz konusu olan iktidar ve egemenlik ilişkisi gibi kabul görmektedir. Bu durum tüm toplumlarda mevcut ve bütün toplumsal alanı yapılandırmaktadır (Hirata vd., 2009:100). Toplumsallaşma sürecinde temel rol oynayan tüm kurumlar farklı oranlarda da olsa toplumsal cinsiyet ilişkilerinin düzenlenmesinde etkin bir rol oynamaktadır (Atauz vd., 1999: 2).

Cinsiyete dayalı iş bölümü hiyerarşilere ve eşitsizliklere yol açmaktadır. Bunun nedeni, erkeklerin ve kadınların emeklerinin eşit ücretlendirilmemesi ve ödüllendirilmemesidir. Bu kavram, kadınlar ve erkeklerin farklı işlevlerinin bir bütünü değil, tersine toplumsal cinsiyet ilişkilerinin nasıl belirlendiğinin yanı sıra iktidar ve otorite alanlarının kurgu ve uygulama biçimlerine işaret etmektedir (Atauz vd., 1999: 4).

Toplumsal cinsiyet kavramının günümüz açısından nasıl değerlendirildiği veya gelişmiş toplumlar açısından ne şekilde tanımlandığı konusunda en iyi kaynak uluslararası metinlerdir. Bunlardan en önemlisi CEDAW (Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi) dir. Yine bir başka uluslararası metin ise Avrupa Belediyeler ve Bölgeler Konseyi (CEMR) tarafından yayınlanan Avrupa Yerel Yaşamda Kadın-Erkek Eşitliği Şartı bildirisi. Yine uluslararası kurumlardan ILO konuya ilişkin çok sayıda sözleşmeyi hayata geçirmiştir.

Uluslararası karşılaştırmalarda milli gelir düzeyi yüksek olan ülkeler “*zengin*”, insanların refah düzeylerinin ise yüksek olduğu varsayılmaktadır. Ancak, milli gelir sadece refahın bir boyutunu göstermektedir. Bu veriler, insan refahını tanımlamada yanıltıcı ve eksik bilgiler içerebilmektedir (Neumayer, 2004: 2). Bu nedenle Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), 1990 yılında insan gelişiminin göstergesi olarak milli gelir yerine İnsani Gelişim Endeksinin (İGE)³ kullanılması gerektiğini ifade etmiştir. Söz konusu endeks temelde Sen’in (1995) kapasite ve kazanımlar teorisine göre düzenlenmiştir. Neo-klasik İktisatçılara göre sürdürülebilirlik, zaman içerisinde refah seviyesinin azalmaması için kapasitenin temin edilmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu tanıma göre, kullanılan fiziki sermaye, beşeri sermaye, doğal sermaye ve sosyal sermayeden oluşan toplam sermayenin korunması gerekmektedir.

Literatürde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve İnsani Gelişim Endeksi kavramları etrafında çok sayıda çalışma yapılmıştır. Ancak Türkiye özelinde yapılan İnsani Gelişim Endeksi içerikli çalışmalarda genellikle bu alanda üretilen verilerin nasıl değerlendirilebileceği ve ne anlama geleceği üzerine yoğunlaşmıştır. Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini ele alan çalışmalar ise kavramsal içerikten ilerisine geçememiştir.

Yumuşak ve Tuna (2002), beşeri kalkınma indeksi kavramını ele alarak, bu kavram etrafında Türkiye’nin genel bir değerlendirmesini yapmışlardır.

Günsoy (2005a), 2. Dünya Savaşının ardından büyüme ve gelişme kavramlarındaki algının değişmiş olduğuna ve İGE’nin öneminin arttığına işaret ederek, günümüzde gelişimin nitel boyutlarının anlaşılmasında önemli olduğunu vurgulamıştır. İGE ile Sağlıklı yaşam hakkı arasındaki ilişkiye değinmiş, sağlık politikaları açısından değerlendirmelere yer vermiştir. Yine Günsoy (2005b) Eskişehir örneğinden hareketle iller bazında farklı İGE değerleri açısından bir değerlendirme yapmaktadır.

Karataş (2005), Türkiye’de iller bazında insani gelişim endeksini değerlendirmiş, ekonomik gelişme ve insani kalkınma kriterleri açısından bir analiz yapmıştır.

Demir (2006), BM tarafından yayımlanan İnsani Gelişim Raporlarının içeriğini ve Türkiye verilerini dikkate alarak, ülkeler arası bir karşılaştırma yapmıştır. Ayrıca, Türkiye’nin insani gelişmişlik düzeyinin artırılabilmesi için çeşitli senaryolar üretilmiştir.

Gürses (2009), İGE verilerinden hareketle Türkiye ile diğer ülkelerin karşılaştırılmasını yapmıştır. İGE içerisinde yer alan verilerden eğitim-okullaşma oranlarının düşük olduğuna vurgu yapmış ve eğitim alanına yönelik politikalara öncelik verilmesi yönünde önerilerde bulunmuştur.

3. VERİ ve YÖNTEM

Bu çalışmada 1990–2010 dönemine ait yıllık verilerden hareketle Türkiye’de İnsani Gelişim Endeksi ile Kadın İstihdam Oranları arasında herhangi bir ilişkinin olup-olmadığı analiz edilmiştir. Analizlerde kullanılan İnsani Gelişim Endeksi değerleri UNDP (2011) tarafından yıllık olarak yayınlanan *Human Development Report* isimli yayınlardan derlenmiş olup, kadın istihdamına ilişkin veriler ise TÜİK’in (2014) internet veri tabanından alınmıştır.

Kadın istihdamına yönelik serilerin tamamı indekse çevrilmiştir. Tahmin modellerinde İnsani Gelişim Endeksi *İGE*, Kadın İstihdam Oranından elde edilen indeks *EFİ*, Kadın İşgücüne Katılım Oranlarından elde edilen indeks *PRFİ* ve Kadın İşsizlik Oranlarından elde edilen indeks ise *UNPFİ* sembolleri ile ifade edilmektedir.

³İGE hesaplanmasında kullanılan değerler hakkında detaylı bilgi için bkz. Siggel, E. (2005), *Development Economics: A Policy Analysis Approach*, New York: Ashgate Publishing ve UNDP (United Nations Development Programme), 2005, Violent Conflict-Bringing the Real Threat into Focus, *Human Development Report*, Chapter 5, 151-181.

Analizlerde öncelikli olarak, ADF testinden hareketle modellerde kullanılan değişkenlerin birim kök içerip-içermedikleri test edilmiştir. Daha sonra değişkenler arasında karşılıklı ilişki olup-olmadığı Granger Nedensellik testi ile araştırılmıştır. Son olarak değişkenler arası ilişkileri tahmin etmede En Küçük Kareler yöntemine başvurulmuş ve aşağıdaki tahmin modellerinden yararlanılmıştır:

$$\text{Model-1: } \dot{IGE} = \hat{\alpha} + \hat{\beta}EF\dot{I}_i + e_i$$

$$\text{Model-2: } \dot{IGE} = \hat{\alpha} + \hat{\beta}PRF\dot{I}_i + e_i$$

$$\text{Model-3: } \dot{IGE} = \hat{\alpha} + \hat{\beta}UNPF\dot{I}_i + e_i$$

4. AMPİRİK BULGULAR

Değişkenler arasındaki ilişkinin sağlıklı bir biçimde değerlendirilebilmesi için öncelikle serilerin durağan olması, yani birim kök sorunu içermemesi gerekmektedir. Bu bağlamda durağanlık sınaması için kullanılan ADF (Augmented Dickey-Fuller) test sonuçları Tablo-2’de yer almaktadır.

Tablo 1: ADF Test Sonuçları

Değişkenler	Sabit	Kritik Değer %5	Trendli ve Sabit	Kritik Değer %5	Sonuçlar
EFİ	-1.85	-3.02	-1.36	-3.65	Not I(0)
İGE	-3.32	-3.02	-3.72	-3.65	Not I(0)
PRFİ	-1.90	-3.02	-2.36	-3.65	Not I(0)
UNPFİ	-1.61	-3.02	-3.07	-3.65	Not I(0)
Δ EFİ	-3.84*	3.02	-4.13*	-3.67	I(1)
Δ İGE	-4.13*	-3.04	-4.05*	-3.69	I(1)
Δ PRFİ	-5.04*	-3.02	-5.22*	-3.67	I(1)
Δ UNPFİ	-4.79*	-3.04	-4.66*	-3.69	I(1)

*t istatistik değerleri mutlak değer olarak Mac Kinnon kritik değerleri % 1, 5, 10 değerlerinden büyük olduğu için I(1) düzeyde birim kök içermemektedirler.

Tablo-2’ye göre değişkenlerin birim kök içerdiği temel hipotezi ADF testi ile reddedilmemiş, ancak tüm değişkenlerin ilk farklarında durağan, I(1), hale geldikleri tespit edilmiştir. Değişkenlerinin tümünün birinci farklarında durağan olması nedeniyle, değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin olup-olmadığı araştırılmış, Granger Nedensellik testi sonuçları Tablo-3’de özetlenmiştir.

Tablo 2: Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Sıra	H ₀ Hipotez	Göz. Sayısı	F-İstatistik	Olasılık	Karar
1	LIGE,LEFI’nin Granger nedeni değildir	19	3.76472	0.0492*	KABUL
	LEFI,LIGE’nin Granger nedeni değildir		1.78587	0.2038	RED
2	LPRFI,LEFI’nin Granger nedeni değildir	19	1.22308	0.3239	RED
	LEFI,LPRFI’nin Granger nedeni değildir		0.21879	0.8062	RED
3	LPRFI, LIGE’nin Granger nedeni değildir	19	2.29373	0.1375	RED

	LIGE, LPRFI'nin Granger nedeni değildir		2.33677	0.1331	RED
4	LUNPFI,LIGE'nin Granger nedeni değildir	19	0.00573	0.9943	RED
	LIGE,LUNPFI'nin Granger nedeni değildir		7.21043	0.0070**	KABUL
5	LUNPFI,LPRFI'nin Granger nedeni değildir	19	0.00606	0.9940	RED
	LPRFI, LUNPFI'nin Granger nedeni değildir		0.93263	0.4166	RED

*Değerler % 5, ** % 1 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Not: H_0 ; Granger nedeni değildir, H_1 ; Granger nedenidir.

Tablo 3'te, daha önce ADF birim kök test sonuçlarına göre 1. farklarında durağan olan değişkenler arasındaki nedensellik tahmin edilmiştir. Buna göre 1. sırada yer alan, “İnsani gelişim endeksindeki değişme kadın istihdam oranlarındaki değişimin nedeni değildir” şeklinde kurulan H_0 hipotezi reddedilmiştir. Bu tespit “Kadın istihdam oranları insani gelişim endeksinin nedenidir” şeklinde oluşturulan H_1 hipotezin kabulü anlamına gelmektedir. Yani, $E\dot{F}I$, $\dot{I}GE$ 'nin nedenidir. Bu sonuç EKK ile tahmin edilmiş Model-1 sonuçları ile de uyumaktadır (Tablo-4). 4. sırada yer alan, kadınların işsizlik oranı ile insani gelişim endeksi arasındaki ilişkide, “İnsani gelişim endeksi kadın işsizlik oranının nedeni değildir” şeklinde kurulan H_0 hipotezin reddi ile “Kadın işsizlik oranı, insani gelişim endeksinin nedenidir” şeklindeki H_1 hipotezinin kabul edildiği anlamına gelmektedir. Buna göre 1. ve 4. sırada yer alan değişkenler arasında tek yönlü bir nedensellik ilişkisi mevcuttur.

EKK modeli çerçevesinde oluşturulan tahmin modeli sonuçları Tablo 4'de yer almaktadır.

Tablo 3: EKK Model Tahmin Sonuçları*

		Katsayı	Standart Hata	t-istatistik	Olasılık	Düzeltilmiş R^2	Durbin-Watson
Model-1	LEFI	-0.163910	0.068690	-2.386217	0.0276	0.190088	1.661221
	C	0.422839	0.302565	1.397516	0.1784		
			F-istatistik:	5.694032	0.027584		
Model-2	LPRFI	-0.140379	0.084610	-1.659129	0.1135	0.080574	1.751479
	C	0.319230	0.372635	0.856683	0.4023		
			F-istatistik:	2.752710	0.113506		
Model-3	LPRFI	0.029937	0.042479	0.704734	0.4895	-0.025817	1.554743
	C	-0.440089	0.200774	-2.191957	0.0410		
			F-istatistik:	0.496650	0.489525		

*Bağımlı değişken: LIGE

Tablo 4 incelendiğinde, Model-2 ve Model-3 ekonometrik ve istatistiki göstergeler açısından anlamlı değildir (%10 önem düzeyinde). Bu nedenle söz konusu modellerin tahmin parametreleri yorumlanmamıştır. İGE ile kadın istihdam oranı arasındaki ilişkiyi açıklayan Model-1 sonuçlarına göre, kadın istihdam oranı ile insani gelişim endeksi arasında ters yönlü bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre kadın istihdam oranındaki bir birimlik artış, İGE'yi 0.16 oranında etkilemektedir. Model istatistiki olarak anlamlı olup, düzeltilmiş R^2 değerinin 0.19 olması, ele alınan dönemde İGE deki değişmelerin % 19'unun kadın istihdamındaki değişimden kaynaklandığı anlamına gelmektedir.

5. SONUÇ

Bu çalışmada insani gelişim endeksi ile kadın istihdamı arasındaki ilişkiler ele alınmıştır. Buradaki temel amaç politika yapımcıların yanı sıra, medya ve kamuoyunun büyüme ile kalkınma kavramları arasındaki farkı

gözetmeksizin, milli gelirdeki artışı bir refah göstergesi olarak ele alınmasında kuramsal sorunların yaşandığını göstermektedir.

Kadınların işgücüne katılımının düşük olmasına bağlı olarak kadın yoksulluğunun arttığı temel bir argümandır. Uluslararası Çalışma Örgütü tarafından yapılan kimi çalışmalarda Dünya’da 550 milyon çalışan yoksulun 330 milyonunu kadınların oluşturduğu bilinmektedir. Türkiye özelinde işgücü piyasası incelendiğinde kadın çalışanlar arasında homojenlik bulunmadığı, bir tarafta eğitilmiş, kariyer yapan, yüksek ücretli kadınlar diğer tarafta ise her türlü güvenceden yoksun kadınların yer aldığı gözlenmektedir. Yine Türkiye’de kadın istihdamının genel özellikleri; kadınların işgücüne katılım oranlarının düşük olduğu, göç ile şehirlere gelen kadınların istihdam dışında kaldığı ve eğitim olanaklarından yeterince yararlanamadıkları, genel olarak ücret düzeyleri düşük sektörlerde istihdam edildiği göze çarpmaktadır. Türkiye özelinde mevcut durum gelişmekte olan ülkeler ile benzer özellikler taşımaktadır. Kadınlar, işgücü piyasası içinde zorlukla yer bulurken kırsal kesimlerde genellikle ücretsiz aile işçisi, kentlerde kayıt dışı sektörlerde asgari ücretin altında çalışan ve evde süreksiz ya da sigortasız fason işlerde istihdam edilen konumdadırlar.

Bu çalışmada Türkiye özelinde insani gelişme indeksi ile kadın istihdamı arasındaki ilişkilerin ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu kapsamda 1990-2010 dönemi verilerinden hareketle Nedensellik ve Regresyon analizlerinden yararlanılmıştır.

Analiz sonuçlarına göre tüm değişkenlerin birim kök içerdiği, ancak I(1) düzeyinde durağan hale geldikleri tespit edilmiştir. Aynı düzeyde durağan hale gelen değişkenler arasında uzun dönem ilişkisinin olup-olmadığı Granger Nedensellik testi ile araştırılmış, “Kadın İstihdam Oranı ile İnsani Gelişim İndeksi” arasında ve “Kadın İşsizlik Oranı ile İnsani Gelişim İndeksi” arasında tek yönlü nedensellik ilişkisinin olduğu belirlenmiştir. Diğer taraftan regresyon analiz sonuçları, kadın istihdam oranı ile insani gelişim indeksi arasında negatif ve istatistikî açıdan anlamlı bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Buna karşın, kadınların işgücüne katılımı ile insani gelişme indeksi arasında ve kadın işsizlik oranı ile yine insani gelişme indeksi arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

KAYNAKÇA

- Alkan A. (2005), *Yerel Yönetimler ve Cinsiyet Kadınların Kentte Görünmez Varlığı*, Ankara: Dipnot Yayınları.
- Almond, B. (2000), Bir Serbest Piyasa Toplumundaki Feminist Hareketler, (Ed.: David Conway), *Serbest Piyasa Feminizmi*, (Çev.: M. B. Seçilmişoğlu), Ankara: Liberte Yayınları, 85-97.
- Ataman, M. (2009), Feminizm: Geleneksel Uluslararası İlişkiler Teorilerine Alternatif Yaklaşımlar Demeti, *Alternatif Politika*, 1 (1), 1-41.
- Atauz, A.,Kardam, F. andSaktanber, A. (1999), *Toplumsal Cinsiyet Eğitimi El Kitabı*. Ankara: Yayınlanmamış KSSGM Eğitim Materyali.
- Bhasin, K. (2003), *Toplumsal Cinsiyet “Bize Yüklenen Roller”*. (Çev.: K. Ay), İstanbul: Kadın Dayanışma Vakfı Yayınları.
- Conway, D. (2000), Serbest Piyasa Feminizmi, (Ed.: David Conway), *Serbest Piyasa Feminizmi*, (Çev.: M. B. Seçilmişoğlu), Ankara: Liberte Yayınları, 1-59.
- Demir, S. (2006), *Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı İnsani Gelişim Endeksi ve Türkiye Açısından Değerlendirme*, Ankara: DPT Sosyal ve Sektörler Koordinasyon Genel Müdürlüğü Yayını, <http://ekutup.dpt.gov.tr>, Erişim Tarihi: 23.12.2010.
- Demir, Z. (1997), *Modern ve Postmodern Feminizm*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Dökmen, Z. Y. (2004), *Toplumsal Cinsiyet: Sosyal Psikolojik Açıklamalar*, İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Eisenstein, Z. (1999), Constructing a Theory of Capitalist Patriarchy and Socialist Feminism, *Critical Sociology*, 25 (2/3), 196-217.
- Fellmeth, X. A. (2000), Feminism and International Law: Theory, Methodology, and Substantive Reform, *Human RightsQuarterly*, 22, 658-733.
- Goldstein, J. S. (1999), *International Relations*, New York: Longman.
- Günsoy, G. (2005a), *İnsani Gelişim Kavramı ve Sağlıklı Yaşam Hakkı*, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (2), 35-52.
- Günsoy, G. (2005b), İnsani Gelişimin İller Bazında Farklılaşması: Eskişehir Üzerine Bir İnceleme, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, <http://sbe.dpu.edu.tr/index/sayfa/2675/13sayi>, Erişim Tarihi: 15.07.2014.
- Gürses, D. (2009), İnsani Gelişim ve Türkiye, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12 (21), 339-350.
- Hirata, H.,Laborie F. and Le Doare H. (2009),*Eleştirel Feminizm Sözlüğü*, (Çev: G. Acar-Savran), İstanbul: Kanat Kitap.

- İmançer, D. (2002), Feminizm ve Yeni Yönelimler, *Doğu Batı*, 5(19), (Mayıs, Haziran, Temmuz), 151-169.
- Karataş, M. (2005), Sosyo-Ekonomik Gelişme Göstergesi Kriteri Olarak İnsani Kalkınma Endeksi (Muğla Örneği), *İş-Güc: Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 7(1), 139-159.
- Kirman, M. A. (2004), *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Lurie, S.,Chetkovich, A., Gallop, J., Modleski, T., and Spillers, H. (2001), Restoring Feminist Politics to Poststructuralist Critique, *Feminist Studies*, 27 (3), 679-707.
- Marshall, G. (1998), *Sosyoloji Sözlüğü*, (Çev.: O. Akınhayand D. Kömürçü), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Neumayer, E. (2004), *Sustainability and Well-being Indicators*, World Institute for Development Economics Research, Research Paper No. 2004/23.
- Outhwaite, W. (2003), *The Blackwell Dictionary of Modern Social Thought*, USA: Blackwell Publishing.
- Pilcher, J. and Whelehan, I. (2004), *50 Key Concepts in Gender Studies*, London: Sage Publications.
- Sen, A. (1995), Women, Technology, and Sexual Divisions, *In United Nations Conference on Trade and Development, Trade and Development: An UNCTAD Review*, 6, 195-223, (Aktaran: Nelson, J. A. (1995). Feminism and Economics, *The Journal of Economic Perspective*, 9(2), 131-148).
- Siggel, E. (2005), *Development Economics: A Policy Analysis Approach*, New York: Ashgate Publishing.
- Tickner, J. A. (1999), Searching for the Princess? Feminist Perspectives in International Relations, *Harvard International Review*, 21 (4):44-48.
- Tessler M. and Warriner I. (1997), Gender, Feminism, and Attitudes toward International Conflict: Exploring Relationships with Survey Data from the Middle East, *World Politics*, 49 (2), 250-281.
- T.C. Başbakanlık Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü (2008), *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008-2013*, Ankara.
- T.C. Başbakanlık Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü (2010), *Türkiye’de Kadının Durumu 2010 Raporu*, Ankara.
- TÜİK, 2014, *İstihdam Göstergeleri*, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, Erişim Tarihi: 15.01.2014.
- Tuna, Y. and Yumuşak İ. G., (2002), Kalkınmışlık Göstergesi Olarak Beşeri Kalkınma İndeksi ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi*, 52 (1), 1-27.
- UNDP (United Nations Development Programme), (2005), Violent Conflict-Bringingthe Real Threatin to Focus, *Human Development Report*, Chapter 5, 151-181, <http://hdr.undp.org/reports/>, Erişim Tarihi: 12.01.2011.
- UNDP (United Nations Development Programme), (2011), *Human Development Reports: 1990-2010*. <http://hdr.undp.org/en/reports>, Erişim Tarihi: 12.01.2011.